

DANMARKS UDENRIGSPOLITIK UNDER KRIGEN 1859

Af V. Sjøqvist.

Vort lands stilling under den italienske krig er hidtil blevet temmelig stedmoderlig behandlet af dansk historieforskning. Neergaard ofrer den 1½ side, og i de større Danmarkshistorier omtales den enten slet ikke eller affærdiges med et par linjer. Dette er imidlertid stor skade, thi denne episode har en ikke ubetydelig interesse, fordi den på flere punkter viser frem til det, der skete 4—5 år senere.

Derfor er der grund til at være redaktør Erik Møller taknemmelig, fordi han har taget dette problem op til nærmere undersøgelse og nu har fremlagt sine resultater i en interessant og velkreven artikel i »Jyske Samlinger«. Men desværre er det ikke muligt at være enig med ham i de slutninger, han drager. Så vidt jeg kan se, er hans hovedteser, at »den danske Regerings Politik gik ud paa at opretholde Monarkiets Neutralitet . . . men Gennemførelsen af denne Plan vanskeliggjordes ved det særlige Forhold, den danske Helstat stod i til Det Tyske Forbund som Følge af Holstens og Lauenburgs Stilling som Medlemslande i denne Statsforbindelse. Det var en given Sag, at de traktatmæssige Forpligtelser her maatte opfyldes; at dette kunde ende med, at de tyske Hertugdømmer blev inddraget i en Forbundskrig, var dog ikke mindre klart, men Regeringen ansaa det for rigtigt at følge med i Forbundsbeslutningerne det længst mulige — uden alt for »stor Iver« — ud fra den Betragtning, at den ogsaa kunde springe fra paa det sidste Stadium, og at Forbundets aktive Indgriben forøvrigt ikke var saa sikker som Amen i Kirken. Selvfølgelig var der her noget af den samme passive Holdning, som man klagede over i Regeringens Forhandlinger om Holstens Forfatningsforhold, men den havde umiskendelig i Spørgsmaalet om Hævdelse af Neutraliteten spillet paa det rigtige Kort.«

Det problem melder sig imidlertid, om man kan hævde, at regeringen først og fremmest stræbte efter at opretholde monarkiets neutralitet, så vidt det nu lod sig gøre på grund af forbundsforpligtelserne. Hvis det er rigtigt, så bliver episoden med de dansk-engelske forhandlinger i maj 1859, da Hall viste en påfaldende interesse for at skabe et forbund sammen med England, Preussen og Sverige-Norge, temmelig uforståelig. Erik Møller hævder ganske vist, at det skulle være et nord-europæisk *neutralitetsforbund*, men hvordan skulle det være muligt, når det måtte regnes for en given sag, at i hvert fald Preussen og Holsten-Lauenburg blev krigsdeltagere, såfremt en forbundsaktion blev vedtaget?

Og blev den ikke vedtaget, således at krigen begrænsedes til at omfatte Østrig og Frankrig-Sardinien, hvad skulle man så med et neutralitetsforbund?

Man har da også det indtryk, at E. M. har lidt svært ved at få dette mellemspil passet ind i den øvrige fremstilling. Han taler om »et ganske overraskende Skridt«, Hall foretog, og om »et overraskende dristigt Forsøg paa fra vor Side at udforme en positiv Politik«, ligesom han opkaster det spørgsmål, om der hos Hall har »dæmret et Haab om at naa frem til en Udjævning af de dansk-tyske Modsætninger gennem et mellemstalligt Samarbejde paa Neutralitetens Grund«. Man mærker, hvorledes han aner, at der måske har ligget mere bag disse forhandlinger, thi i slutningen af sin artikel skriver han, at »hvilket Valg Ministeriet Hall vilde have truffet, hvis Udviklingen var gaaet den modsatte Vej (d. v. s. mod en europæisk storkrig), kan man alene gisne om. De ledende havde dog et klart Blik for Farerne ved i Tilfælde af Krig at gaa imod Tyskland. ... Det er umuligt at sige, om Regeringen vilde være gaaet saa langt, eller hvorvidt saadant under nogensomhelst Omstændigheder virkelig var blevet Tilfældet, men i dens skarpe Blik for den nærmeste Fare er der Momenter, som viser frem mod Alliancetilbudet til Preussen i 1866 ...«.

Med disse linjer nærmer E. M. sig efter min mening sagens kerne: hvilke tanker gjorde den danske regering og dens embedsmænd sig om landets stilling under krisen i foråret 1859, da det truede med storkrig, og hvilke planer havde de om at imødegå farerne? Thi dette må man gøre sig klart, at det ikke var den lokale krig på de fjerne sletter i Lombardiet, der foruroligede regeringen, men derimod udsigterne til et almindeligt europæisk opgør. I det følgende skal jeg forsøge at besvare dette spørgsmål, men for at forstå baggrunden for de overvejelser, der fandt sted, vil det være nødvendigt at opridse den udenrigspolitiske stilling, Danmark befandt sig i ved begyndelsen af året 1859.

I november 1858 havde regeringen Hall efter et stærkt tysk pres ophevet fællesforfatningen af 1855 for Holstens og Lauenburgs vedkommende. Det var dens håb, at man på denne måde havde skaffet sig et pusterum for de stadige angreb fra forbundets side. Men til gengæld fik man nu et nyt problem, der overskyggede alle andre, nemlig at skabe en ny og mere holdbar ordening af hertugdømmernes forhold. Kriegers dagbøger fra dette tidsrum, de fremmede gesandters indberetninger og udenrigsministeriets depechesamling vidner om, hvorledes dette spørgsmål fuldstændig optog politikernes tanker.

Hvis man i København havde næret et lille håb om, at den holstenske stænderforsamling, der trådte sammen i Itzehoe den 3. januar 1859, ville vise vejen til en acceptabel løsning, så blev man hurtigt skuffet. De stænderdeputerede tilkendegav fra første færd, at deres eneste inter-

esse var at skabe et forenet og selvstændigt Slesvig-Holsten. Udvalgsbetænkningen af 11. marts efterlod ingen tvivl om, at målet var en sprængning af Helstaten.

Ved midten af marts måned måtte regeringen således erkende, at mulighederne for en mindelig ordning var mindre end nogensinde. Og dertil kom udsigten til krig i Europa. Ganske vist tegnede det foreløbig kun til at blive en begrænset konflikt, men hvor let kunne den ikke brede sig, såfremt Det tyske Forbund greb ind til fordel for Østrig? Danmarks stilling ville da blive særdeles vanskelig på grund af Holsten-Lauenburgs forpligtelser. Selv om Danmark erklærede sig neutral, ville det alligevel på en måde blive krigsdeltager, fordi det holstenske kontingent til forbundshæren ikke udgjorde en særlig enhed indenfor den danske armé, men var en del af monarkiets fælleshær. Soldaterne var ganske vist for størstedelen holstenere, men de fleste officerer og en del af specialtropperne var danske. Desuden skulle udgifterne ved at opstille og underholde kontingentet afholdes af de fælles finanser, hvilket ville sige, at hovedparten af pengene blev betalt af de danske skatteydere. Ved hærreformen af 1842 havde man med fuldt overlæg bibeholdt denne ordning for derigennem at fremhæve, at det danske monarki var en helstat¹⁾. I et fortroligt brev til den danske gesandt ved Forbundsdagen, Bernhard E. von Bülow, betonedes chefen for Udenrigsministeriets 1. departement, Peter Vedel, netop dette forhold²⁾.

Danmark kunne således risikere at blive betragtet som krigsdeltager af Forbundets fjender. Men det var ikke den eneste fare, der truede landet. Den holstenske strid kunne under de herskende konjunkturer måske friste Berlin til med magt at intervenere i hertugdømmerne, og rygterne om en fransk-preussisk overenskomst på Danmarks bekostning var så vedholdende, at den danske gesandt i Paris mente at burde indberette herom³⁾. Den preussiske udenrigsminister Schleinitz udtalte ganske vist den 9. april, at disse rygter intet havde på sig, men i København følte man sig foruroliget. Foranlediget ved Bülows indberetning af 21. april, hvori disse rygter omtaltes, og for samtidig at dementere nye påstande om en fransk-dansk alliance, skrev Vedel i fortrolighed til Bülow: »Uagtet jeg nu vel veed, at Aviser og Brochurer gjøre meget af at experimentere i den phantastiske Politik, var det dog muligt, at her var udtalt en Tanke, som prima facie kunde tiltale mange Tydske, der i Erkjendelse af den ugunstige Stemning mod Tydskland som er udbredt i Danmark som Følge af Forholdene, ansee det for sandsynligt at vi, i alt Fald dersom en neutral Stilling skulde blive umulig, vilde tage Parti med Frankrig — man have jo allerede troet, at en saadan

¹⁾ Nærmere herom i T. Finks artikel i Jyske Samlinger ny rk. 1. bd. s. 93 f.

²⁾ Vedel til Bülow 9/4-59. B. Bülows privatarkiv, jvf. note 7.

³⁾ jvf. Kriegers Dagbøger bd. II, s. 29.

Tractat var afsluttet, og Admiral Dockum og Grev Bille Brahe har maattet oplyse Malmesbury og Buol om det Modsatte. En saadan Tanke maatte nu ikke tage for stor Consistens⁴⁾.

Fremtiden syntes således temmelig usikker, og det var derfor kun rimeligt, som Vedel senere formulerede det, »at man omhyggeligt maatte undgaa ethvert Skridt som kunde afgive et Paaskud for Preussen til at rykke ind i Holsten og saaledes maaske ustraffet under den almindelige Forvirring bemægtige sig en god Stilling og vinde lidt Popularitet i Tydskland, hvortil det høiligen trængte⁵⁾).

Hvad agtede man nu at gøre i København? Ville man efter bedste evne forsvare den vaklende neutralitet? Det ligger i sagens natur, at vi bevæger os ind på et vanskeligt område, når det drejer sig om de overvejelser, tanker og idéer, der går forud for fastlæggelsen af et lands politik. Det er givet, at vi ikke finder oplysninger herom i de officielle dokumenter, i første række Udenrigsministeriets depecher, thi disse beskæftiger sig i reglen kun med de faktiske forhold og den officielle politik eller det, som man ønsker at verden skal tro er den officielle politik. De indeholder ikke mere end det, man til enhver tid kan stå ved. Vil man vide noget om de motiver, der ligger bag handlingerne, må man enten gå til de fortrolige referater af samtaler og forhandlinger mellem de ledende statsmænd eller finde frem til den halvt private underhåndskorrespondance mellem udenrigstjenestens højeste embedsmænd.

Med hensyn til det første er vi imidlertid i dette tilfælde dårligt stillet. Kriegers dagbøger er særdeles magre i disse måneder, og andre politikere har såvidt vides ikke efterladt sig materiale af virkelig betydning. For Halls vedkommende er det særlig galt, thi han var præget af en åndelig magelighed, der grænsede til dovenskab. I de fem år Vedel samarbejdede med ham, skrev han aldrig så meget som et eneste af de utallige aktstykker, der udveksledes med de fremmede magter. Hans indsats på dette område indskrænkede sig til, at han nu og da kradsede en kort notits ned eller rettede nogle udtryk og vendinger i en note. Vedel måtte selv trække hele læsset og måtte ikke blot udfærdige koncepterne til alle noter og instruktioner, men også føre hele underhåndskorrespondancen. Før Vedels udnævnelse til departementschef havde Hall dog vekslet nogle breve med Bülow i Frankfurt. Det var ikke noget tilfælde, at Hall havde mandet sig op til at korrespondere med B. von Bülow, thi denne mand var i kraft af sin erfaring, sin intelligens og sine personlige forbindelser mellem de tyske diplomater måske den mest fremtrædende personlighed i det danske diplomati, og den post han ind-

⁴⁾ Vedel til Bülow 3/5-59, Bülows privatarkiv. Vedel hentyder bl. a. til Ernst af Coburgs »Grundbetingelser« omtalt af Erik Møller s. 262.

⁵⁾ Vedels »Beretning« om Dmks. udenrigspolitik 1858—64, I, s. 6, i Vedels privatarkiv.

tog, var indtil 1864 den vigtigste i den danske udenrigstjeneste. Det var derfor ganske naturligt, at man fra København spurgte Bülow til råds, inden man foretog nye skridt i den holstenske forfatningssag.

Under sin rundrejse i foråret 1858 havde Vedel gjort Bülows bekendtskab og havde lært at skatte hans klare dømmekraft og store erfaring. Da Vedel nogle måneder senere tiltrådte sin nye stilling i Udenrigsministeriet, var det en af hans første handlinger at indlede en livlig brevveksling med Bülow. Dette medførte, at den magelige Hall, helt overlod til sin departementschef at føre de fortrolige forhandlinger med forbundsgesandten⁶⁾). Denne korrespondance er derfor en hovedkilde til vor viden om de planer og tanker den danske regering eller i det mindste dens førstemand gjorde sig om Danmarks udenrigspolitik⁷⁾).

Imidlertid blev den internationale situation stadig mere tilspidset. Den 18. april udtalte Disraeli i Underhuset:

»A war in Italy is not a war in a corner. An Italian war may be, and probably will be, an European war. The waters of the Adriatic cannot be disturbed without agitating the waters of the Rhine . . . If, then, a war spread beyond the precincts of Italy, England is interested, not only from those enlightened principles of civilisation which make her look with an adverse eye on any attempt to disturb the peace of the world, but England may be interested from material considerations of the most urgent and momentous character«⁸⁾).

Den 20. april meddelte Preussen ved en cirkulæredepeche, at det havde beordret krigsberedskab for tre armékorps, og tre dage senere kom Østrigs ultimatum til Sardinien. Samme dag anmodede Forbundsfor­samlingen på Preussens foranledning medlemsstaterne om at sætte

⁶⁾ Navnlig i de første breve er Vedel ivrig efter at betone, at han skriver på ministerens vegne eller for at oplyse ham, jvf. f. ex. Vedels breve af 14/12-58 og 14/3-59.

⁷⁾ Korrespondancen mellem V. og B. findes dels i V.s privatarkiv (RA), hvor der er bevaret ca. 75 breve fra B. for tiden 1858—62 samt 3 afskrifter af V.s breve fra 1858—59, dels i Bülows privatarkiv, hvor der er ca. 30 breve fra Vedel for samme tidsrum. Desværre kendes disse breve kun i afskrifter, der er taget omkring 1931, da Bülows sønnesøn, statssekretær i det tyske udenrigsministerium B. W. von Bülow sendte originalerne til den daværende tyske gesandt i Danmark von Richt-hofen, for at han kunne udtale sig om dem. Bülows arkiv opbevaredes indtil 2. verdenskrig på sønnesønnens gods Dätzingen i Württemberg, men blev under krig­gen udlånt til det tyske udenrigsministerium, hvor det sammen med de øvrige arkivalier blev beslaglagt af Englænderne og ført til London. Afskrifterne af Vedels breve i Vedels arkiv viser, at V. skrev på dansk til B., idet denne både i skrift og tale beherskede det danske sprog, omend han nødigt betjente sig af det og derfor altid svarede på tysk. Afskrifterne i B.s arkiv er blevet taget af den daværende tyske presseattaché i København Dietrich, der tillige oversatte den til tysk. En sammenligning mellem de tre afskrifter af Vedels breve i dennes arkiv med Dietrichs afskrifter af de samme viser, at de er blevet fortrinligt oversat. Der findes, såvidt det har kunnet konstateres, ingen misforståelser eller fordrej­elser. I B.s arkiv findes der foruden afskrifterne af Vedels breve tillige afskrifter af breve fra C. Bille, Bille-Brahe, Blume, Hall, O. W. Michelsen, Moltke, Quaade og Skrike, alt sammen fra årene 1850—62. En mikrofilm af dette interessante arkiv findes nu i Rigsarkivet.

⁸⁾ The Life of Benjamin Disraeli, vol. IV, s. 230.

deres militærkontingenter i »marchberedskab«, hvilket i realiteten ville sige mobilisering⁹⁾).

I denne situation tøvede den danske regering ikke et øjeblik med at opfylde Holstens og Lauenburgs forpligtelser til at stille et kontingent til Forbundshæren. Hvis det er rigtig, hvad Erik Møller hævder, at »Hall selvsagt var ilde berørt ved at skulle etablere det holstenske Hærkontingent«, og kun besluttede sig til at følge med i forbundsbeslutningerne det længst mulige — uden alt for »stor Iver —« ville det dog have været mere naturligt, om han havde søgt at trække tiden lidt ud. Men i stedet møder vi en næsten påfaldende iver efter prompte og effektivt at efterkomme forbundsbeslutningen. Bülow's depeche af 23. april blev modtaget i København den 25. eller 26. Omtrent samtidig underrettede Oriolla, den preussiske gesandt i Danmark, Hall om den preussiske cirkulæredepeche af 20. april, og den 27. havde Udenrigsministeriet forestillingen til kongen om tiltrædelse af forbundsbeslutningen færdig, »saasnt og saavidt den nederlandske Regjering tiltraadte«. Kongen bifaldt forestillingen samme dag, og Bülow blev straks telegrafisk underrettet om resultatet. Da Nederlandenes tiltrædelse forelå den 28., afgav Bülow samme votum for Holsten og Lauenburg. Ved skrivelse af 29. april udbad Udenrigsministeriet sig Krigsministeriets forslag til kontingentets opstilling, og allerede dagen efter havde kongen på Krigsministeriets forestilling resolveret, hvordan dette korps skulle sammensættes. Af et kontingent på 4.000 mand og 1.037 nonkombattanter, 1.002 heste og 20 kanoner blev dragonregimentet, artilleriet og trænet straks overført til Holsten, medens infanteriet forblev i de respektive garnisoner parat til udrykning¹⁰⁾. Denne tilbageholdelse vakte endda mishag i ministerrådet, hvor der rejste sig røster for en øjeblikkelig overførelse af fodfolket til forbundsområdet, d. v. s. Holsten¹¹⁾.

Bag denne aktive og energiske optræden lå nu mere end ønsket om at opfylde påtagne forpligtelser og undgå at udfordre Preussen. Hensigten var ikke at følge med så længe som muligt for i det afgørende øjeblik at springe fra og væрге neutraliteten. Nej, der lå en idé deri, et dristigt forsøg på at udnytte den internationale krise gennem at ofre neutraliteten for derved at nå til den løsning af det holstenske spørgsmål, som stænderforsamlingen i Itzehoe havde umuliggjort.

Allerede i februar havde Vedel meddelt Bülow, at hvis krigen brød ud, ville Danmark og Sverige forblive neutrale så længe som muligt, men hvis neutraliteten ikke kunne opretholdes, ville man forsøge at gå med England. Denne situation måtte da benyttes til at bringe vort indre-

⁹⁾ Den formelle vedtagelse af denne anmodning skete først den 28.

¹⁰⁾ Udenrigsministeriets arkiv (RA): Alm. Korrespondancesager, Itr. N. »Neutralitet«, pk. II. De fleste af disse dokumenter er gengivet i »Meddelelse til Rigsraadet ang. Monarkiets politiske Stilling under den italienske Krig«.

¹¹⁾ ibidem.

politiske spørgsmål (d. v. s. det holstenske spørgsmål) til en definitiv afgørelse¹²⁾. En måned senere udtalte han sig nærmere om denne tanke, idet han gjorde gældende, at »England har ved forskellige Leiligheder ogsaa i den seneste Tid viist sin Erkjendelse af, at der ere Grændser for Forbundets Indblanding i den danske Sag, og dets (Englands) Forhold til Preussen involverer ved Siden af Muligheden af, at det turde tage den preussiske Side, ogsaa unægtelig den, at det kunde influere paa Preussens Optræden. Dersom disse Præmisser ere rigtige, vilde den Slutning maaskee ikke være urimelig, at der i *Sommerens Løb* vilde byde sig et gunstigt Øieblik til at faa en definitiv Afgjørelse af vor Sag«¹³⁾.

Disraelis tale den 18. april havde vist, at England så den mulighed i øjnene, at dets intervention kunne blive nødvendig, og ingen var da i tvivl om, at det så blev på Østrigs og Preussens side mod Frankrig-Sardinien og eventuelt Rusland. Malmesburys telegram den 29. april til den engelske chargé d'affaires i København, Manley, og dennes henvendelse til Hall¹⁴⁾, måtte for Hall og Vedel være en bekræftelse på, at de havde set rigtigt angående Englands holdning. Det er ganske forståeligt at Hall i sin første samtale med Manley kun udtalte sig forbeholdent, thi konsekvensen af den engelske sondering om samarbejde var så vidt-rækkende, at forsigtighed nok kunne være påkrævet og en rådføring med regeringens andre medlemmer nødvendig. Dertil kom, at Danmarks forhold til de øvrige magter endnu var uafklaret. Sveriges indstilling syntes dog at være positiv. Hall havde netop i begyndelse af maj grund til at tro, at den svenske regering også var interesseret i et nærmere samarbejde med Danmark, England og Preussen. I april havde han sendt sin sekretær Hans Egede Schack til Stockholm for under hånden at sondere svenskerenes stemning. Schack havde ikke blot talt med udenrigsminister Manderström, men også med kronprinsregenten Karl (XV), der var fremkommet med meget kategoriske udtalelser om svensk støtte til Danmark. Kom det til krig (d. v. s. mellem Danmark og Tyskland) lovede han, at de svenske tropper ikke ville blive stående på Fyn som i 1848. Men »kom det til en alm. europæisk Krig, hvori England og Rusland vare mod hinanden, tog Sverige afgjort Parti for England, saasnt det ikke kunde være neutralt, og han stode sikkert paa, at Danmark vilde gøre det Samme«. Han ytrede endvidere ønske om at tale med den preussiske regent (Wilhelm I) for at få ham til at være rimelig og kun stille fordringer på Holsten. »Forholdene kunde da gjerne blive saadanne, at vi maaske endog kom til at staae med Tydskland mod Rusland«¹⁵⁾. Disse udtalelser af selve regenten måtte naturligvis gøre indtryk i København,

¹²⁾ Vedel til B. 18/2-59. B.s privatarkiv.

¹³⁾ — — — 14/3-59. — — —

¹⁴⁾ Erik Møller i Jyske Samlinger s. 276.

¹⁵⁾ Kriegers Dagbøger bd. II, s. 31.

hvor man endnu ikke havde lært at tage Karl XV's fantastiske og uansvarlige idéer med det fornødne forbehold.

Meget syntes således at tyde på, at øjeblikket nu var inde til at handle. Dette er baggrunden for det interessante og vigtige underhåndsbrev af 3. maj som, Vedel sendte Bülow. Efter først at have omtalt rygterne om tyske planer mod Danmark (se side 67) fortsatte Vedel:

»Jeg troer at det ligger nær at en saadan Optræden fra tydsk Side vilde være yderst skadelig for Tydskland selv. Vi have allerede bevist, at vi agte at holde vore Forbundsforpligtelser, og kan sige at der ikke eet Øieblik har været Tvivl hos Regjeringen derom. I Tilfælde af Krig er det nærmeste naturligvis Neutralitet, hvad saavel England som Sverrig ogsaa have udtalt som deres Mening om vor Stilling — men dersom den skulde blive umulig vilde vel det der havde størst Rimelighed være vor Tilslutning med al Kraft til Tydskland, hvormed England da vilde gaae, og vi vilde vistnok kunde bringe Sverrig til det samme Parti. De Grunde, der tale for en saadan Beslutning ere saa nærliggende, at jeg ikke skal opholde Deres Højvelbaarenhed med at omtale dem; en anden Sag er det, at her i Landet vilde vistnok en ikke ringe Utilbøielighed mod at stille sig paa Tydsklands Side maatte overvindes — mig forekommer det utvivlsomt, at det vilde være en umiskendelig moralsk Gevinst om Danmark og Tydskland engang følte sig som Nabostater, der virkelig havde fælles politisk Interesse og om Holsten med kongerigske Soldater kæmpede Side om Side med tydske Tropper for ikke at tale om, at vore holstenske Forhold maaskee kunde ordnes som Priis for en saadan Alliance, der vilde være en uhyre Fordel for Tydskland. Danmark som Ven sikkrer Nordtydskland fra Nordsiden, Danmark som Fjende er en yderst truende Fare for den preussiske Flanke. Men som sagt, jeg behøver ikke at fordybe mig heri. Naar Sagen stiller sig saaledes, vilde man ikke kunne tænke sig noget Uheldigere end et Skridt fra Tydsklands Side, der kastede os i Frankrigs Arme. Istedetfor Danmarks 40.000 Mand og Flaade for sig fik man disse imod sig, o: et Tab af 80.000 Mand foruden Flaaden, og for at holde disse Tropper i Skak, der paa den jyske Halvø vilde have en aldeles fast Stilling, hvorfra de ved given Leilighed kunde bryde ind i Tydskland, behøvedes der f. Ex. efter Krigsministerens Mening ca. 100.000 Mand, hvilket altsaa gjør ca. 200.000 Mands Forskel for ikke at tale om, at Tydskland maatte regne paa ved et saadant Skridt at give Frankrig et Paaskud og Sverrig Grund idetmindste til at holde sig fjern fra tydske Alliancer.

Det er disse Betragtninger, som forekommer mig at burde gjøre det aldeles klart for Tydskland, hvorledes det bør optræde med Hensyn til Danmark. Det er vistnok yderst farlige Forhold i hvilke vi for Tiden befinde os, men ved god Villie og hvis blot ikke Tydskland brouillere Sagen, vil deri maaskee Nøglen til vore Forviklingers Løsning ligge. Dersom der opstaaer Spørgsmaal om en større Beskyttelse for Holsteen end det holsteenske Contingents Forlæggelse dertil vilde give, vilde det være særdeles ønskeligt, om det henstilledes til Kongen af Danmark selv at consentrere flere Tropper der. Tydskland bør og har al Grund til at vise Danmark ved denne Leilighed Tillid, og det Modsatte vilde særdeles let ødelægge Alt.

Disse Linier ere vistnok min egen private Udtalelse, men jeg troer, at jeg har ikke Uret i at antage, at den ikke meget fjærner sig fra Ministeriets Tanke . . . «¹⁸⁾.

¹⁸⁾ Vedel til Bülow 3/5-59. Afskrift findes ogsaa i Vedels arkiv.

Denne slutpassus er sikkert altfor beskeden formuleret. Det er næppe for dristigt at antage, at Vedel her udtrykker Halls inderste tanker, og at brevet er skrevet, for at Bülow kunne sondere stemningen blandt de tyske statsmænd, med hvem han havde så gode forbindelser. Det er da også værd at notere, at Vedel udtrykkelig siger, at hans udtalelser ikke afviger meget fra ministeriets tanker, ligesom han påberåber sig krigsministerens udtalelser. Der er derfor grund til at tro, at disse idéer har været diskuteret i regeringen eller i det mindste blandt en mindre kreds af regeringens medlemmer. Set i dette lys, bliver Halls samtale med Manley den 9. maj mere forståelig. Ifølge E. M.s referat sagde Hall bl. a.:

»At i Tilfælde af at der senere opstod Forhold, som kunde gøre det nødvendigt ... at der skulde bestaa en Slags Overenskomst eller Alliance mellem de nordlige, protestantiske Folk, vilde han foreslaa, at England skulde tage Initiativet ... med Hensyn til de Modsætninger, der bestod mellem Danmark og Tyskland og særlig Preusserne med Hensyn til det holstenske Spørgsmaal, sagde han ... at det ikke desto mindre samtidigt vilde være ønskeligt for alle Parter, at Forholdene mellem Forbundet og dette Hertugdømme skulde blive bragt paa en mere tilfredsstillende Fod ... Han var klar over, at det laa i dette Lands Interesse og maatte være dets Politik at staa i godt Forhold til Nord-Tyskland, og (han) var ivrig for, at der skulde blive taget Skridt, som førte til det ønskelige Resultat«¹⁷⁾.

Sammenligner man Vedels brev af 3. maj med Halls udtalelser af 9. maj, vil man se, at udenrigsministeren i forsigtige vendinger sagde det samme som sin departementschef. Men Vedel gik et skridt videre, idet han drog konsekvenserne og åbent antydede, at Danmark og ikke blot Holsten-Lauenburg kunne komme til at tage aktiv del i krigen på Preussens side. Det kan derfor ikke være rigtigt, når E. M. hævder, at Halls »Plan tog Sigte paa i et belejligt Øjeblik at skabe et nord-europæisk *Neutralitetsforbund*«¹⁸⁾. Hall anvender slet ikke ordet neutralitet og med god grund, thi man var fra dansk side parat til at gå betydelig videre. Det synes klart, at man inderst inde ikke troede på muligheden af neutralitetens opretholdelse og derfor heller ikke var tilbøjlig til at gøre det yderste for at bevare den, men tværtimod var villig til at ofre den i håbet om derved at nå til en løsning af det holstenske spørgsmål.

Imidlertid skulle det hurtigt vise sig, at grundlaget for disse planer var alt for skrøbeligt til at kunne modstå virkelighedens pres. Manderströms depeche af 8. maj, hvis indhold meddeltes Hall nogle dage senere, gjorde det klart, at den svenske regering ikke delte kronprinsregentens fantasifulde ideer. Dens mål var at hævde en isoleret neutralitet, og den ønskede derfor end ikke at udstede en fælles neutralitetserklæring sammen med Danmark¹⁹⁾.

¹⁷⁾ »Jyske Samlinger« II. bd., s. 278.

¹⁸⁾ ibidem. Fremhævelsen foretaget af mig.

¹⁹⁾ »Jyske Samlinger« II. bd., s. 273 f. Også håbet om et nærmere samarbejde med Nederlandene i Frankfurt måtte opgives. Ibidem s. 274 f.

Dertil kom så, at regeringen slet ikke høstede den velvilje blandt de tyske stater for sin beredvillige holdning i Frankfurt, som den havde håbet. Den nye preussiske gesandt Balans udtalelser til Hall i første halvdel af maj viser tydeligt dette²⁰). Også Bülow havde sine betænkeligheder, thi selvom han i sit svar af 25. maj på Vedels brev af den 3. maj ganske bifaldt de fremsatte udtalelser om et aktivt dansk-tysk samarbejde og mente, at Danmarks stilling havde bedret sig, så frygtede han, at de tyske politikere ville blive hængende i deres yndlingssympatier og derved forpasse det rette øjeblik for at nå frem til en logisk opfattelse af problemerne²¹).

Men endelig vaklede selve grundlaget for planerne om et nordeuropæisk forbund, da udfaldet af det engelske underhusvalg blev kendt omkring den 19. maj. Den konservative regering vandt ganske vist 30 mandater, men det var for lidt til at hindre et regeringsskifte, der fandt sted den 11. juni, da Palmerston og Russell på ny dannede en liberal regering.

Det er nu interessant at se, at Vedel så sent som den 6. juni ikke helt havde opgivet håbet om et forbund med Preussen og England. På dette tidspunkt skrev han nemlig igen til Bülow. Tonen i dette brev var ganske vist blevet mere dæmpet, og han fremhævede kraftigere end før, at regeringen var besluttet på at holde sig neutral så længe som mulig, men udtalte samtidig, at der især var to betragtninger, der måtte anstilles, nemlig dels erindringen om begivenhederne i 1801 og 1807 og dels mindet om, hvad forbundet med Frankrig havde kostet os i 1814. Derfor måtte konsekvensen blive »Neutralitet og senere eventuelt med England, men ikke med Frankrig«. Han kom også ind på muligheden af at skåne den holstenske handel og søfart og bevare Holsten for en krigs følger ved ikke at sende det holstenske kontingent til forbundshæren, men beholde det indenfor hertugdømmets grænser. Men han skyndte sig dog at tilføje, at man ikke ville søge en sådan fordel mod Forbundets vilje og fremfor alt ikke mod vore forpligtelser. Brevet sluttede med at fremhæve det naturlige i, at regeringen ikke blot såvidt muligt prøvede at holde sig fri af krigsfaren, men også søgte at drage de mulige fordele deraf ved at komme til enighed med »vor naturlige Allierede Tyskland«. Øjeblikket var dog endnu ikke kommet, men tiltroen til vor loyalitet tog måske til i Tyskland²²).

Den hastige udvikling på krigsskuepladsen — slagene ved Magenta den 4. juni og ved Solferino den 24. juni — satte imidlertid en bom for alle videre spekulationer og fik i stedet regeringen til med stadig større

²⁰) Auswärtige Politik Preussens I. bd., s. 558—50 og 567—68.

²¹) Bülow til Vedel ²⁵/₅-59. Vedels privatarkiv.

²²) Vedel til Bülow ⁶/₆-59. Bülows privatarkiv.

iver at arbejde for at holde monarkiet udenfor krigen²³⁾, indtil våbenstilstanden i Villafranca den 9. juli banede vejen for fredens genoprettelse i Europa.

Men tilbage blev den kendsgerning, at den nationalliberale regering i en krisituation ikke stod fremmed overfor den tanke, at løse vort vigtigste problem ved hjælp af krig. I dette tilfælde skulle det ske ved at stille sig på Tysklands side. Denne beredvillighed efter at gribe til våben bundede i den urealistiske opfattelse, at Danmark endnu havde militære muligheder for at påvirke udviklingen i en for os gunstig retning. Halls og Vedels tanker om den danske militærmagts betydning var her ganske ude af trit med virkeligheden.

Man kan vist vanskelig nægte, at det ville have været hasardspil bedst at opgive Danmarks neutralitet i det forfængelige håb at købe Tysklands velvilje til en ordening af det holstenske spørgsmål. Andræ, der var et af de klareste, politiske hoveder i det 19. århundredes Danmark, havde utvivlsomt ret, når han i juni skrev til svogeren Hans Egede Schack: »Ganske vist er det et stort og ualmindeligt Skuespil, der just nu bliver opført, og som man, idetmindste indtil videre, ret saa hyggeligt kunde beskue fra den trygge Havn. Hestedumt vilde det jo være, om Neutraliteten fra vor Side i mindste Maade blev opgivet, især nu, da det Østerriksk-venlige Ministerium i England er bleven kastet paa Døren. Imidlertid kan man Ingenting vide, thi nu, da det store Lys er kommet til Roret her, (d. v. s. Monrad), ville jo de genialeste Ting kunne ventes, og »du sublime au ridicule« er der, som bekjendt, ikke langt²⁴⁾.

Så galt gik det jo heldigvis ikke, men det foruroligende var, at regeringen Hall ikke lærte noget af den fare, den lige havde undgået. I de følgende fire år fortsatte den med at spille højt spil i den sikre forventning, at et af dens trumfkort var den danske militærmagt. Derfor kunne Vedel så sent som den 5. december 1863 skrive til gesandten i Stockholm, Scheel-Plessen, »vor Armee staaer nu med 35—40.000 Mand (og) paa-lidelige Officerer fra Dannevirke sydpaa og Couragen er gudskelov ubeskaaren, og saalænge vi have den, vil det nok gaae godt²⁵⁾. Gort 3 uger senere forsikrede han Quaade: »Jeg er meget nedslaaet, ikke saameget for vor ydre Stilling, thi i den Henseende seer jeg langtfra ikke Tingene saa slet som man vist maa gjøre det, naar man lever borte fra Stemmningen her, som er freidig, og roligt seer en Kamp imøde, i hvilken vi med en dygtig Armee og en fast strategisk Position for det Første vilde staae ret godt. Men det er det indre Vrøvl« etc.²⁶⁾.

²³⁾ Jeg tænker her på regeringens arbejde på at få Frankrig til at anerkende kongeriget og Slesvigs neutralitet, og at den end ikke havde opgivet håbet om at sikre den holstenske søhandel samme neutralitet, samt at Danmark stemte imod det preussiske forslag om at opstille fire forbundsarmékorps langs Rhinen.

²⁴⁾ Gehejmerådinde Andræ's politiske Dagbøger III. bd., s. 86—87 note.

²⁵⁾ Vedel til Scheel-Plessen 5/12-63, det plessenske arkiv, Sierhagen, pakke 3.

²⁶⁾ Vedel til Quaade 28/12-63. Quaades privatarkiv i RA.

Ingen kan undre sig over, at det gik, som det gjorde, når en af de mest indsigtfulde mænd i det nationalliberale hierarki kunne nære så urealistiske forestillinger. Men perspektivet fra foråret 1859 rækker endnu videre og når helt frem til Londonkonferencen. Thi man kan ikke friggøre sig fra det indtryk, at erfaringen fra april-maj 1859, da tory-regeringens ledende mænd — Derby, Disraeli, Malmesbury — havde vist en så levende interesse for et aktivt samarbejde med Danmark, har været medvirkende til at få de nationalliberale til at lege med den tanke, at et nyt toryministerium måske kunne skaffe Danmark bedre betingelser end whigjerne.

Der blev i London ødt alt for mange kræfter på at jage efter disse lygtmænd, ligesom man vedblivende hengav sig til illusioner om de militære muligheder i stedet for at koncentrere sig om det ene fornødne, at skaffe landet en tålelig fred. Men det var jo den nationalliberale udenrigspolitik grundskade, at den aldrig så verden, som den virkelig var, men kun sådan, som man fra skrivebordet ræsonnerede sig til, at den måtte være.

Efter min mening bekræfter begivenhederne i foråret 1859 fuldud dette.